

«ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ»

1. Σοφία Περδικάρη*, Νηπιαγωγός- Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Δ/νση: Κυψέλης 9, 153 51 Παλλήνη Ανατ. Αττικής. sperdikari@uth.gr Τηλ.: 6972316000
2. Αλκηστις Κοντογιάννη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. alkistis@hol.gr
3. Κωνσταντίνα Σκαναβή, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου, cskanav@aegean.gr

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση, Προσχολική Εκπαίδευση, Περιβαλλοντική δράση, Περιβάλλον, Αειφορία.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Επιστημονική Έρευνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η έρευνα στοχεύει στην αξιολόγηση της «ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης» παιδιών προσχολικής ηλικίας, μετά την εφαρμογή παιδαγωγικού προγράμματος με έμφαση στη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση (ΔΤΕ), διάρκειας πέντε μηνών. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει ασκήσεις και τεχνικές της ΔΤΕ όπως, «Μιμητικές ασκήσεις», «Αναπαραστατικά αυτοσχέδια δράσιμα», «Δραματοποίηση», «Παιχνίδι ρόλων», «Μηχανές», «Μεταμορφώσεις», «Ραδιοφωνικός σταθμός», «Θεματικά στιγμιότυπα», «Αγάλματα», «Κίνδυνοι, εμπόδια», «Επίλυση προβλήματος». Το δείγμα της έρευνας είναι (n=77) παιδιά 4-6 ετών που φοιτούσαν στο νηπιαγωγείο και συγκρότησαν την ομάδα ελέγχου και την πειραματική στην οποία εφαρμόστηκε το πρόγραμμα.

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ατομική ημι-δομημένη συνέντευξη (πριν, μετά) στις ομάδες έρευνας ενώ η στατιστική ανάλυση περιελάμβανε συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων αυτών (πριν, μετά) και συσχετισμούς με τα δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, διάστημα φοίτησης στο νηπιαγωγείο) (X^2 , t-test, και ANOVA).

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αναπτύχθηκε σημαντικά η «ικανότητα περιβαλλοντικής δράσης» των παιδιών ανεξαρτήτως φύλου και χρονικού διαστήματος φοίτησης στο νηπιαγωγείο με εντονότερη επίδραση στα ηλικιακά μικρότερα παιδιά.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Στα πλαίσια ευρύτερης έρευνας με στόχο τη μελέτη και αξιολόγηση της επίδρασης παιδαγωγικού προγράμματος με έμφαση στη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση (ΔΤΕ) για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση παιδιών προσχολικής ηλικίας (4-6 ετών) που φοιτούν στο νηπιαγωγείο, διερευνήθηκε, μεταξύ άλλων, η επίδραση του προγράμματος στην ανάπτυξη της «ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης» των παιδιών. Επιπρόσθετα μελετήθηκε η πιθανή διαφοροποίηση της επίδρασης σε σχέση με το «φύλο» (αγόρι, κορίτσι), την «ηλικία» (έτος γέννησης 1998, έτος γέννησης 1999) και το «χρονικό διάστημα φοίτησης στο νηπιαγωγείο» (1 έτος, 2 έτη) των παιδιών.

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 77 παιδιά που φοιτούσαν σε δύο νηπιαγωγεία αστικής περιοχής και από τα οποία συγκροτήθηκε η πειραματική ομάδα (38 παιδιά), στην οποία και εφαρμόστηκε το ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα, διάρκειας 4 μηνών (19 συνεδρίες) και η ομάδα ελέγχου (39 παιδιά) στην οποία δεν εφαρμόστηκε καμία παρέμβαση.

Η πειραματική διαδικασία της έρευνας πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση συγκεντρώθηκαν δεδομένα μέσω ημι-δομημένης συνέντευξης από το σύνολο του δείγματος. Στη δεύτερη φάση εφαρμόστηκε στην πειραματική ομάδα το παιδαγωγικό πρόγραμμα και συγκεντρώθηκαν επιπρόσθετα στοιχεία μέσω παρατήρησης (Ιωσιφίδης, 2003) και συλλογής οπτικοακουστικού υλικού (μαγνητοταινίες, φωτογραφίες, βιντεοταινίες, ζωγραφική) (Χριστοπούλου & Φλογαίτη, 2000). Στην τρίτη φάση, μετά το πέρας της εφαρμογής του παιδαγωγικού προγράμματος, επαναλήφθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη στο σύνολο του δείγματος.

Η συλλογή των δεδομένων περιελάμβανε τη συγκέντρωση των δημογραφικών στοιχείων και των στοιχείων από την προσωπική κλινική συνέντευξη (Piaget, 1929) με ημι-δομημένα ερωτήματα (διάρκειας 15 λεπτών) (Breakwell, 1995) σχετικά με την «ικανότητα περιβαλλοντικής δράσης» των

παιδιών. Αυτά αφορούσαν διαδικασίες τις οποίες συνήθιζαν να εφαρμόζουν ή είχαν εφαρμόσει τα παιδιά σχετικά με τη διερεύνηση αιτιών περιβαλλοντικών προβλημάτων, καθώς και αναφορές σε σχετικές δράσεις στις οποίες είχαν ήδη προβεί. Συγκεκριμένα αναφέρονταν στο χρονικό διάστημα ποτίσματος χλωρίδας, στη διαχείριση υδάτινων πόρων, στη διαχείριση απορριμμάτων και στον εντοπισμό περιβαλλοντικής ρύπανσης, κατηγοριοποίηση αυτής και παρότρυνση προς τρίτους για ενεργό συμμετοχή στην αντιμετώπιση αυτής. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με το συνδυασμό του "Ραδιοφωνικού Σταθμού" και της "Συνέντευξης", τεχνικών της ΔΤΕ (Άλκηστις, 1984).

Το Παιδαγωγικό Πρόγραμμα ήταν ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης προσανατολισμένο στην αειφορία, με έμφαση στη χρήση και εφαρμογή ασκήσεων και τεχνικών της ΔΤΕ όπως, «Μιμητικές ασκήσεις», «Αναπαραστατικά αυτοσχέδια δρώμενα», «Δραματοποίηση», «Παιχνίδι ρόλων», «Μηχανές», «Μεταμορφώσεις», «Ραδιοφωνικός σταθμός», «Θεματικά στιγμιότυπα», «Αγάλματα», «Κίνδυνοι και εμπόδια», «Επίλυση προβλήματος», «Μανδύας Ειδικού», «Δάσκαλος σε ρόλο» (Kondoyianni, 2003). Η θεματική ενότητα «νερό» επιλέχτηκε για το παιδαγωγικό πρόγραμμα (Vretta-Kouskoleka, 1991· Παπαδοπούλου, Χρηστίδου, Οικονόμου, 2003· Χρυσυφίδης, 2004) ενώ για την εφαρμογή του ακολουθήθηκε η μεθοδολογία της Θεματικής προσέγγισης (Ντολιοπούλου, 2005β· Δαφέρμου, κ.ά., 2006). Όλες οι συνεδρίες αποσκοπούσαν στην ανάπτυξη της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και ειδικά στην ενίσχυση της «ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης» των παιδιών.

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας περιελάμβανε συγκριτική μελέτη της πειραματικής με την ομάδα ελέγχου καθώς και αναλυτική μελέτη των αποτελεσμάτων των δύο ομάδων από την πρώτη και δεύτερη μέτρηση ενώ έγιναν συσχετισμοί αυτών και με τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος. Οι συσχετισμοί μελετήθηκαν με τη χρήση ελέγχων στατιστικής σημαντικότητας (X^2 , t-test, ANOVA) (Παρασκευόπουλος, 1993· Subhash, 1996).

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι, τα παιδιά της πειραματικής ομάδας (Mean=2,48) παρουσίαζαν σημαντικά χαμηλότερη διαφορά σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (Mean=2,93) κατά την πρώτη μέτρηση ($t=-1,922$ (df=75) $p=0,058<0,05$ $n=77$). Κατά τη δεύτερη μέτρηση τα παιδιά της πειραματικής ομάδας (Mean=4,14) παρουσίασαν σημαντικά υψηλότερο μέσο όρο από τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (Mean=2,97) με $t=6,457$ (df=75), $p=0,000<0,05$ $n=77$. (Γράφημα 1). Επιπρόσθετα, η διερεύνηση της επίδρασης του προγράμματος στην ανάπτυξη της «ικανότητας δράσης» των παιδιών της πειραματικής ομάδας σε συσχέτιση με το «φύλο» δεν έδωσε στατιστικά σημαντική διαφορά [1^η Μέτρηση: $F=0,162$ (df=1 36) $p=0,690>0,05$ $n=38$ & 2^η Μέτρηση: $F=0,213$ (df=1 36) $p=0,647>0,05$ $n=38$]. Η συσχέτιση με την «ηλικία των παιδιών» [α) 1/1998-12/1998, β) 1/1999-12/1999], στην 1^η Μέτρηση έδειξε μια στατιστικά σημαντική διαφορά των «παιδιών του 1998» σε σχέση με τα «παιδιά του 1999» [$F=4,734$ (df=1 36) $p=0,036<0,05$ $n=38$] ενώ κατά τη 2^η Μέτρηση δεν φαίνεται καμιά στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων [$F=1,030$ (df=1 36) $p=0,317>0,05$ $n=38$]. Η συσχέτιση με το «διάστημα φοίτησης των παιδιών στο νηπιαγωγείο» (1 έτος, 2 έτη), στην 1η και στη 2^η Μέτρηση δεν έδειξε καμιά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων [1^η Μέτρηση: $F=0,529$ (df=1 36) $p=0,472 >0,05$ $n=38$ & 2^η Μέτρηση: $F=2,649$ (df=1 36) $p=0,112>0,05$ $n=38$].

Από τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι το Πρόγραμμα συνέβαλε σημαντικά στην ανάδειξη και ενεργοποίηση της ικανότητας δράσης των μικρών παιδιών σε θέματα και ζητήματα περιβάλλοντος (Appleby, 2001). Εκτιμάται ότι η μεθοδολογία αυτού και ειδικά η εφαρμογή *Αυτοσχέδιων κινητικών αναπαραστάσεων, Δραματοποίησης, Παιχνιδιού ρόλων, Θεματικών στιγμιότυπων, Καυτής καρέκλας, Μηχανών καθώς και του Εργαστηρίου δημιουργίας μάσκας, φυλλαδίων και αφίσας* έδωσαν τη δυνατότητα στα παιδιά, μέσα από αλληλεπιδραστικές βιωματικές διεργασίες για πειραματισμούς κοινωνικής διάστασης και ανακαλύψεις, για ανάπτυξη κριτικής σκέψης και για συναισθηματική εμπλοκή, οι οποίες οδήγησαν σε "δοκιμές" δράσεων σχετικών με τη φροντίδα, προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος (Sixsmith & Tsaliki, 2003). Επίσης, εκτιμάται ότι ενισχύθηκε η αυτοεκτίμηση και η αυτοπεποίθηση των παιδιών σχετικά με την επάρκεια προσωπικών τους ικανοτήτων σε σχέση με τη φροντίδα και προστασία του περιβάλλοντος, οι οποίες πιθανόν ενίσχυαν τη βούλησή τους για συμμετοχή σε νέες δράσεις.

Επιπρόσθετα, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά μέσα από τις διεργασίες του Προγράμματος μέσα και έξω από την τάξη είχαν τη δυνατότητα να δοκιμάσουν με προσφιλείς, αναπτυξιακά κατάλληλους "παιγνιώδεις" τρόπους δικές τους πρωτότυπες και ευρηματικές ενέργειες και δράσεις, ατομικές και συλλογικές.

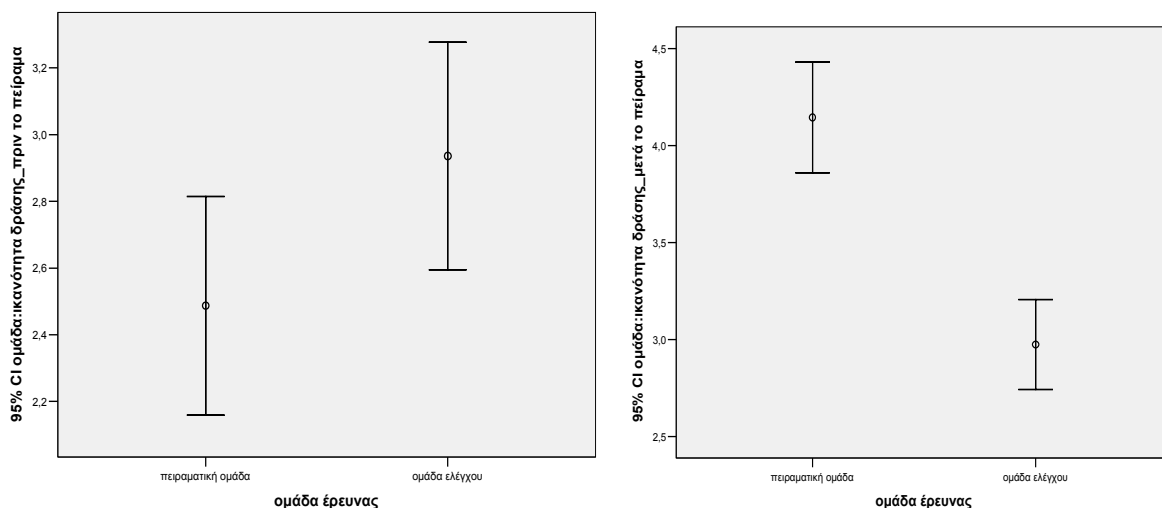
Επίσης, εκτιμάται ότι, μέσα από τις διαδραστικές διεργασίες του Προγράμματος και ειδικά της εφαρμογής της Δ.Τ.Ε., τα παιδιά προκλήθηκαν και συμμετείχαν ενεργά σε δράσεις για πρόληψη και αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων προς το περιβάλλον. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ενδυνάμωση του ενδιαφέροντος των παιδιών για κατανόηση λειτουργιών των οικοσυστημάτων, μέσα από συμμετοχικές δράσεις που προϋπόθεταν πράξεις και αποφάσεις φιλικές προς το περιβάλλον. Επιπρόσθετη διαπίστωσή μας είναι ότι η εφαρμογή της Δ.Τ.Ε. συνέβαλε στην απόκτηση αλληλεπιδραστικής βιωματικής εμπειρίας μεταξύ των μικρών παιδιών και του κοινωνικού τους περιβάλλοντος (Περδικάρη, 2005). Παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά, μέσω των "Δρώμενων", της "Ειρηνικής διαδήλωσης" και του "Ραδιοφωνικού Σταθμού" εκδήλωσαν ενδιαφέρον, δραστηριοποιήθηκαν και συνεργάστηκαν για την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και εφαρμογή δράσεων φιλικών προς το περιβάλλον με άλλα μέλη της ευρύτερης κοινότητας. (Choi, 1983· Σκαναβή, 2004).

Η μελέτη της επίδρασης του Προγράμματος στην ανάπτυξη της «ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης» των παιδιών σε σχέση με το «φύλο» και το «χρονικό διάστημα φοίτησης στο νηπιαγωγείο» δεν έδειξε καμιά διαφοροποίηση αυτής. Οι δύο πληθυσμιακές ομάδες εμφάνισαν εξ ίσου σημαντική ανάπτυξη της ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης τους και εκτιμάται ότι σε αυτό συνέβαλε η μεθοδολογία του Προγράμματος και ειδικά η βιωματικότητά του με τη συμβολή της Δ.Τ.Ε., που συντελεί αποτελεσματικά στην εκπαίδευση όλων των ατόμων (Κοντογιάννη, 2005) καθώς και η ενασχόληση των παιδιών με παρόμοιες δράσεις και δραστηριότητες από μικρή ηλικία (Wilson, 1994a).

Η διερεύνηση της επίδρασης του Προγράμματος σε σχέση με την «ηλικία των παιδιών» (έτος γέννησης 1999, έτος γέννησης 1998) έδειξε ότι τα μεγαλύτερα παιδιά πριν την εφαρμογή του προγράμματος, είχαν αναπτύξει περισσότερο την ικανότητα περιβαλλοντικής δράσης τους σε σύγκριση με τα μικρότερα (Bredenkamp & Corple, 1998). Αποτέλεσμα που διαφοροποιήθηκε μετά την εφαρμογή του προγράμματος όπου το επίπεδο ανάπτυξης της ικανότητας περιβαλλοντικής δράσης όλων των παιδιών αναπτύχθηκε σημαντικά, τα δε μικρότερα παιδιά εμφανίστηκαν στο ίδιο επίπεδο ανάπτυξης με τα μεγαλύτερα στοιχείο που υποδηλώνει ότι η επίδραση του προγράμματος ήταν αποτελεσματικότερη στα ηλικιακά μικρότερα παιδιά.

Συμπερασματικά υποστηρίζουμε ότι το Παιδαγωγικό Πρόγραμμα με έμφαση στη Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση ανέπτυξε σημαντικά και αποτελεσματικά την "ικανότητα περιβαλλοντικής δράσης" των παιδιών προσχολικής ηλικίας ανεξαρτήτως φύλου και χρονικού διαστήματος φοίτησης στο νηπιαγωγείο. Εντονότερη δε κατεγράφη η επίδραση του στα ηλικιακά μικρότερα παιδιά.

Γράφημα 1: Ικανότητα περιβαλλοντικής δράσης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλκηστις. (1984). *Το αυτοσχέδιο θέατρο στο σχολείο*. Αθήνα: Ιδίας.
- Appleby, E. (2001). *Dramatic empowerment-education, citizenship and the earth. Examining the potential and challenges of drama as an empowering pedagogy for Environmental citizenship education*. Retrieved on 11/6/2005 from http://mesa.edu.au/aaee_conf/Appleby-Ellen.pdf.
- Breakwell, G. (1995). *Η Συνέντευξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Bredenkamp, S., & Copple, C. (1998). *Καινοτομίες στην Προσχολική Εκπαίδευση: Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα Σχολικά Προγράμματα*. (Ε. Ντολιοπούλου, Εισαγ. - Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Choi, Y. (1983). Literature and environmental affairs: Ibsen's "An enemy of the people". *Journal of Environmental Education*, 14 (3), 37-40.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π., Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού. Εκπαιδευτικοί σχεδιασμοί- δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Kondoyianni, A. (2003). Dynamic Pedagogy, Drama in Education. In: R. Nyfors (Ed.), *Dynamic Pedagogy- Communication and creativity in Education, Theory, Eu-Project 2000-2003*. Helsinki: Kirjapaino G. A. Makinen & co, 39-58.
- Κοντογιάννη, Α. (2005). Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση "κόρη διαθεματική, νέα, ωραία, άκρως δημιουργική και πολλά υποσχόμενη, εκ της οικογενείας Δράματος και Παιδαγωγικής" *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 206-225.
- Littledyke, M. (2004). Converging paradigms: Bridging Science and Environmental Education through Drama. In W. Filho & M. Littledyke (Eds.), *International Perspectives in Environmental Education*. Peter Lang International, 37-56.
- McNaughton, M-J. (2006). Learning from participants' responses in Educational Drama in the teaching of Education for Sustainable Development. *Research in Drama Education*, 11(1), 19-41.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2005β). *Η εφαρμογή της μεθόδου project σε Ελληνικά Νηπιαγωγεία*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παπαδοπούλου, Μ., Χρηστίδου, Β., & Οικονόμου, Α. (2003, 31 Μαΐου). Εξοικονόμηση νερού: μια διαθεματική προσέγγιση. Ανακοίνωση που έγινε στο *Η διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας και της μάθησης στην προσχολική και την πρώτη σχολική ηλικία: 4^ο Πανελλήνιο Συνέδριο*. Θεσσαλονίκη.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1993). *Εισαγωγική Στατιστική, Τόμος Β*. Αθήνα: του ιδίου.
- Περδικάρη, Σ. (2005). Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση ως μεθοδολογικό εργαλείο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 44, 94-100.
- Περδικάρη, Σ., Σκαναβή, Κ., & Κοντογιάννη, Α. (2005). Διερεύνηση και μελέτη των "Περιβαλλοντικών Χαρακτηριστικών" εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 141, 156-175.
- Piaget, J. (1929/68). *The child's conception of the world*. London: Routledge.
- Σκαναβή-Τσαμπούκου, Κ. (2004α). *Περιβάλλον και Κοινωνία. Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Σκαναβή-Τσαμπούκου, Κ. (2004β). *Περιβάλλον και Επικοινωνία. Δικαίωμα στην επιλογή*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Sixsmith, Ph., & Τσαλίκη Β. (2003). Εκπαιδευτικό Δράμα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με θέμα τους υγρότοπους και τη διαχείριση του νερού. Στα Πρακτικά Επιμορφωτικού Σεμιναρίου: *Μεθοδολογία για την εφαρμογή εκπαιδευτικών υλικών στην Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Χημικό Τμήμα Πανεπιστημίου Αθηνών, 76-79.
- Subhash, S. (1996). *Applied Multivariate techniques*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Vretta-Kouskoleka, H. (1991). *Water is life. Volume I & II*. Athens: World Association of Girl Guides and Girl Scouts & UNEP.

- Χριστοπούλου, Ε., & Φλογαΐτη, Ε. (2000). Η ποιοτική έρευνα στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Στο Β. Παπαδημητρίου (Επιμ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης του 21^{ου} αιώνα: Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου*. Λάρισα, 154-162.
- Χρυσafiδης, Κ. (2004). Βιωματική επικοινωνιακή μάθηση: Η σύγχρονη εκδοχή της Μεθόδου Project. *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 37, 65-71.
- Wilson, R. (1994a). Pairing Early Childhood Education and Environmental Education. In: R. Wilson (Ed.), *Environmental Education at the early childhood level*. Troy, OH: North American Association for Environmental Education, 5-9.